

СТОРОНИ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

SIDES OF ALIMONY CONTRACT: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

Пономаренко О.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права**Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*

Статтю присвячено проблемам, пов'язаним із визначенням вимог до сторін аліментного договору, з метою подальшого закріплення в законодавстві. Проаналізовано особливості аліментного договору, що впливають на специфіку його суб'єктного складу. У результаті дослідження зроблений висновок про те, що сторонами аліментного договору є платник та отримувач аліментів, якими можуть бути лише фізичні особи, які перебувають у сімейному та (або) родинному зв'язку, незалежно від того, чи засновується обов'язок надавати утримання (право отримувати аліменти) на законі. Показана залежність суб'єктного складу аліментного договору від суб'єктів аліментного зобов'язання, заснованого на законі.

Ключові слова: аліментний договір, платник аліментів, отримувач аліментів, цивільна дієздатність.

Статья посвящена проблемам, связанным с определением требований к сторонам алиментного договора, с целью их последующего закрепления в законодательстве. Проанализированы особенности алиментного договора, которые влияют на специфику его субъектного состава. В результате исследования сделан вывод о том, что сторонами алиментного договора являются плательщик и получатель алиментов, которыми могут быть исключительно физические лица, состоящие в семейных и (или) родственных связях, не зависимо от того, основывается ли их обязанность предоставлять содержание (право получать содержание) на законе. Показана зависимость субъектного состава алиментного договора от субъектов алиментного обязательства, основанного на законе.

Ключевые слова: алиментный договор, плательщик алиментов, получатель алиментов, гражданская дееспособность.

The article is devoted to the problems associated with the definition of requirements for the parties to the maintenance contract, with the aim of their subsequent consolidation in the legislation. The features of the maintenance contract, which affect the specifics of its subject composition, are analyzed. The study concluded that the parties to the alimony contract are the payer and the recipient of alimony, which can only be individuals who are in family and (or) kinship relationships, regardless of whether their obligation to provide content is based (the right to receive content a) on the law. The dependence of the subject composition of the maintenance agreement on the subjects of the maintenance obligation based on the law is shown.

Key words: alimony agreement, alimony payer, alimony recipient, civil capacity.

Постановка проблеми. Аліментний договір за своєю суттю є двостороннім правочином, під час укладення якого (відповідно до ч. 4 ст. 202 ЦК) обов'язковими є узгоджені дії двох сторін. Не викликає сумнівів той факт, що дослідження аліментного договору не може бути проведене без вивчення його суб'єктного складу. Суб'єкт є ключовою фігурою в будь-яких правовідносинах, але особливу значимість цей елемент набуває у сфері договірної регулювання, оскільки чітко сформульовані, науково обґрунтовані вимоги до сторін договору, які імперативно закріплені в законодавстві, є гарантією ефективності договірної регулювання. На жаль, чинне законодавство щодо нормативного регулювання аліментних договорів не є удосконаленим, що породжує багато проблем у правозастосовній практиці. Ці проблеми пов'язані з неможливістю надати однозначні відповіді на низку питань, що виникають у практичній діяльності. До найбільш поширених питань, що зустрічаються під час укладання аліментного договору, належать такі. По-перше, хто має право на укладання аліментного договору? По-друге, чи допускається укладання аліментного договору через представника? По-третє, чи має право дитина і з якого віку самостійно укласти аліментний дого-

вір? По-четверте, чи потрібний дозвіл органів опіки та піклування для укладання аліментного договору за участю особи, яка не має повної дієздатності? Зрозуміло, що названі фактори створюють перешкоди для більш широкого застосування аліментного договору в правовій системі України. Тому в процесі формування концепції договірної регулювання сімейних відносин, вимоги до суб'єктів сімейних договорів в цілому, зокрема аліментних договорів, повинні бути розроблені, обґрунтовані та запропоновані для нормативного закріплення.

Стан дослідження. У сучасній цивілістиці останнім часом активно досліджується сімейний договір, його види та елементи [10; 11]. Особлива увага в науці приділяється вивченню договорів, які спрямовані на надання утримання, що зумовлено значним розповсюдженням порівняно з іншими сімейними договорами [14]. Водночас слід зазначити, що об'єктом дослідження обирається певний вид аліментного договору і здійснюється комплексне вивчення його елементів. Результати таких робіт мають велике значення і для науки, і для нормотворення, і для правозастосування. Однак не викликає жодних сумнівів, що безоплатні договори, укладені між членами сім'ї та родичами і спрямовані на надання утримання,

мають однакову правову природу і належать до аліментних договорів. Саме тому настав час систематизувати вже отримані знання щодо окремих видів аліментних договорів та виявити спільні риси, які стануть науковим підґрунтям для формування загальних положень про аліментний договір.

Формулювання мети статті. З урахуванням викладеного вище, у цій роботі буде проведено дослідження сторін аліментного договору з метою формулювання загальних вимог, дотримання яких необхідне для його укладення.

Виклад основного матеріалу. На початку дослідження особливостей суб'єктів аліментного договору необхідно звернути увагу на відсутність законодавчо закріпленого найменування. В окремих видах аліментних договорів законодавець акцентує увагу на сімейно-правовому статусі осіб, яким надане право на укладання: подружжя мають право укласти договір про надання утримання (ст. 78), батьки мають право укласти договір про виплату аліментів (ст. 189) тощо. Однак (згідно з традиціями національної правової системи) нормативне регулювання договірних відносин певного виду, як правило, починається з легального закріплення поняття такого договору, в якому і вказується найменування сторін. Поняття ж аліментного договору в СК України відсутнє, що можна пояснити недостатнім рівнем його доктринального дослідження. Але, на жаль, доводиться констатувати, що в науці спостерігається такий же безсистемний підхід до вивчення аліментних договорів, як і в нормотворчій діяльності. У роботах, присвячених аналізу аліментних договорів, сторони позначаються також лише шляхом указівки на сімейно-правовий або родинний стан, дослідження ознак аліментного договору не доводиться до кінця, у зв'язку з чим його поняття не формується. Найчастіше такі дослідження обмежуються лише коментуванням чинного законодавства (без спроби звернутися до сутності явища).

Безумовно, під час розроблення нормативної моделі аліментного договору необхідно визначитися з назвою його сторін. До того ж у науці та в практичній діяльності термінологія є усталеною і широко використовується. Тому закономірним буде використання вже існуючих термінів – платник аліментів, щодо особи, яка зобов'язана через закон чи договір сплачувати аліменти; одержувач аліментів, щодо того суб'єкта, який реалізує в договорі своє право на їх отримання.

Аліментний договір може існувати лише в формі двостороннього правочину. Модель багатостороннього правочину щодо цього договору неможлива, оскільки не відповідає його суті. Але відкритим залишається питання про те, чи можлива множинність осіб на сторонах цього договору.

У науці сімейного права вже давно ведеться дискусія про потенційну множинність осіб у сімейних правовідносинах загалом й аліментних правовідносинах зокрема. У результаті всебічного вивчення специфіки сімейних відносин була висловлена думка про те, що в сімейних правовідносинах, як

правило, виключена множинність осіб: будь-яка сторона сімейних правовідносинах представлена одним суб'єктом. Особливу актуальність це питання набуває у сфері правовідносин батьків та дітей. Ураховуючи це, в літературі особливо зазначається, що, не дивлячись на наявність у дитини двох батьків, між дитиною і кожним із батьків складаються самостійні батьківські правовідносини. Так, Л. Красицька підкреслює, що аліментні правовідносини не є правовідносинами з множинністю осіб на стороні боржника. Між батьком і дитиною існують аліментні правовідносини, між матір'ю та дитиною теж існують аліментні правовідносини [6, с. 350]. Але деякі вчені, погоджуючись із загальноновизнаною думкою, висловлюють певні застереження щодо множинності осіб в аліментних правовідносинах [13, с. 50]. Так, А. Рабець зазначає, що в складних правовідносинах між обома батьками та кількома повнолітніми дітьми в дійсності виникає не одне, а кілька простих правовідносин. Такий висновок учена зробила, виходячи зі змісту ст. 87 СК РФ: під час визначення розміру аліментів та додаткових витрат ураховуються всі дорослі діти (незалежно від пред'явлення їм вимог батька). Це дало підставу А. Рабець справедливо стверджувати, що мають місце часткові зобов'язання й розмір частки визначає суд [9, с. 163].

Слід зазначити, що питання про множинність осіб в аліментних правовідносинах виникає не тільки в названому А. Рабець випадку, а і в інших, наприклад, в аліментних правовідносинах між іншими членами сім'ї. Причому множинність осіб цілком допустима на обох сторонах аліментних правовідносин (як платника, так і одержувача аліментів).

Множинність осіб на стороні одержувача аліментів можлива тоді, коли у одного платника аліментів виникає обов'язок надавати утримання декільком особам, як правило, у разі їх спільного проживання, а саме:

- батько, мати зобов'язуються надавати утримання одночасно декільком дітям, що проживають з іншим батьком або іншим особою;
- повнолітні донька, син зобов'язуються надавати утримання непрацездатним нужденним батькам;
- баба, дід зобов'язуються надавати утримання малолітнім, неповнолітнім внукам, правнукам;
- повнолітній брат, сестра зобов'язується надавати утримання малолітньому, неповнолітньому братові, сестрам;
- мачуха, вітччм зобов'язуються надавати утримання малолітньому, неповнолітньому падчеркам, пасинкам;
- особа, яка досягла повноліття, зобов'язується надавати утримання родичам або іншим особам, із якими вона проживала не менше п'яти років.

Множинність осіб на стороні платника аліментів може мати місце в тих випадках, коли у декількох осіб одночасно виникає обов'язок надавати утримання одному одержувачеві аліментів, а саме:

- батьки зобов'язуються надавати утримання дитині, яка проживає окремо від них;

– батьки зобов'язуються надавати утримання повнолітнім сину, доньці, які продовжують навчання;
 – повнолітні донька, син зобов'язуються надавати утримання своєму батькові, матері, що не працює тощо.

Допускаючи множину осіб на сторонах аліментних правовідносин, створюється теоретичне обґрунтування чинної судової практики щодо винесення одного судового рішення про стягнення аліментів на декількох дітей або з декількох платників аліментів. Це також робить можливим укладення одного аліментного договору за наявності декількох одержувачів та (або) платників аліментів замість декількох окремих правочинів.

Однак за наявності множини закономірно виникає питання про вид такого зобов'язання. У науці висловлюється думка про альтернативну конструкцію – з частковою або солідарною множинністю (залежно від змісту аліментного договору), але з презумпцією часткової множинності [12, с. 89]. Однак із такою точкою зору важко погодитися, оскільки особливістю аліментного зобов'язання є особистий характер, що зумовлює неможливість покладення тягаря його виконання на інших осіб. Тому уявляється, що єдина модель, яка може бути у множинності осіб на сторонах аліментного договору, є не тільки частковою множинністю, що знаходить своє закріплення й у законодавстві (наприклад, ч. 3 ст. 183, ч. 2 ст. 227 СК України).

Вибравши конструкцію з множинністю осіб на стороні як платника, так і одержувача аліментів, сторони повинні бути готовими до того, що це ускладнить зміст такого договору. Так, у такому договорі необхідно врегулювати питання про долю аліментного зобов'язання у разі настання в житті одного із суб'єктів такої множинності обставин, які припиняють або змінюють аліментне зобов'язання. Крім того, необхідно чітко визначити розмір утримання та способи його надання стосовно кожного учасника. Таким чином, слід констатувати, що множинність осіб на стороні аліментного договору можлива, але не бажана, оскільки значно ускладнює не тільки виконання такого обов'язку, але й захист у разі невиконання або неналежного виконання, незважаючи на низку переваг на стадії укладання такої угоди.

Особистий характер аліментного договору зумовлює також неможливість заміни сторін у цьому виді зобов'язань. В аліментних зобов'язаннях не допускаються цесія, переведення боргу та інші способи універсального або сингулярного правонаступництва.

Право на отримання аліментів і обов'язок сплачувати аліменти тісно пов'язані з особою одержувача аліментів і платником аліментів, що викликає спори про можливість укладення такого договору через представника. Щодо цього в науці склалися дві протилежних думки. Однак ті науковці, які висловлюються за неможливість укладання аліментного договору через представника, обмежуються лише добровільним представництвом і допускають законне представництво, що є нелогічним, оскільки юридична природа законного та добровільного

представництва однакова. Таким чином, незважаючи на тісний зв'язок аліментних прав та обов'язків з особою, необхідно враховувати, що вони є майновими, а тому для здійснення через представника відсутні будь-які перешкоди.

Сімейно-правова природа аліментного договору зумовлює особливість його суб'єктного складу. На стороні платника та одержувача аліментів можуть виступати лише фізичні особи, які є членами сім'ї або родичами, на що справедливо звертає увагу О. Міхальнюк [7, с. 30]. Тому не можуть платником або одержувачем аліментів виступати органи опіки та піклування, дитячі виховні установи, інші юридичні особи та публічно-правові утворення.

Питання про коло членів сім'ї та родичів, які мають право на укладення аліментного договору, є дискусійним у теорії сімейного права. Огляд цієї дискусії було проведено автором в іншій роботі [8, с. 48–68], в якій наведено аргументи щодо того, що право на укладення аліментного договору мають такі категорії осіб:

– особи, які називаються суб'єктами аліментного зобов'язання на нормативному рівні за наявності законодавчо визначених підстав виникнення аліментних правовідносин;

– особи, які називаються суб'єктами аліментного зобов'язання на нормативному рівні за відсутності умов, передбачених сімейним законодавством як підстави виникнення аліментних правовідносин;

– члени сім'ї та родичі, які не називаються суб'єктами аліментного зобов'язання на нормативному рівні.

Таким чином, обов'язковою вимогою до сторони аліментного договору є наявність родинного або сімейного зв'язку між суб'єктами. Коло членів сім'ї та родичів, які мають право укласти аліментний договір, не обмежене законом, що є яскравим проявом договірної свободи у сімейному праві, основа якої закладена у ст. 9 СК.

Однак серед усіх потенційно можливих аліментних договорів особливе місце посідають ті правочини, які спрямовані на реалізацію аліментних прав та виконання обов'язків *ex lege*. Саме такі аліментні договори вимагають підвищеної уваги науковців і детального нормативного регулювання. Аліментні договори між членами сім'ї та родичами, які спрямовані на регулювання аліментних зобов'язань *ex lege*, мають низку особливостей, у зв'язку з чим у науковій літературі висловлюється навіть думка про те, що лише їх можна визнати аліментними договорами. Інші договори, які спрямовані на регулювання відносин щодо добровільного надання утримання членам сім'ї або родичам, не можуть відноситися до аліментних договорів. Вони становлять або самостійний вид цивільно-правового договору, або є різновидом, наприклад, договору дарування [2, с. 454]. Із такою позицією важко погодитися, оскільки, незважаючи на деяку специфіку окремих видів аліментних договорів, юридична природа договорів, спрямованих на безоплатне надання утримання одним членом сім'ї або родичем іншому члену сім'ї або родичу, вони

є аліментними договорами. Водночас слід визнати, що нормативне регулювання деяких видів аліментних договорів може мати особливості, зумовлені специфікою. Одна з таких особливостей безпосередньо стосується предмета цього дослідження.

У тих випадках, коли договір укладається між членами сім'ї та родичами, аліментні відносини яких нормативно врегульовані, свобода у виборі контрагента відсутня, на що звертає увагу багато вчених, які досліджують сімейні договори. Так, наприклад, Н. Звенигородська пише, що в сімейно-правовому договорі не просто звужене коло його учасників суб'єктами сімейного права. Воно попередньо визначене законодавцем у чинних нормах сімейного права, де встановлено те, хто з учасників сімейних відносин має право укласти певний вид сімейно-правової угоди [4]. У більш пізній роботі вона конкретизує свою думку стосовно аліментного договору, зазначаючи, що аліментна угода є сімейно-правовим договором, під час укладання якого свобода вибору партнера обмежена імперативними нормами сімейного законодавства. Тому аліментна угода, на її думку, може бути укладена лише між аліментнозобов'язаними та аліментоуправомоченими особами, які названі законодавцем, а не визначені випадково. Навіть не всі суб'єкти сімейного права, на думку Н. Звенигородської, можуть бути суб'єктами аліментних зобов'язань. Ними можуть бути лише ті фізичні особи, які за сімейним законодавством наділяються суб'єктивним правом на утримання або мають аліментний обов'язок [5]. Тим самим вона повністю розділяє раніше висловлену С. Чашковою думку про те, що «обмежене коло суб'єктів сімейних відносин, віднесення їх до спеціальних суб'єктів робить неможливим вільний вибір контрагентів за договором» [16].

Погоджуючись із висловленням про значне обмеження свободи у виборі контрагентів під час укладання аліментного договору, слід ще раз підкреслити, що імперативно визначений перелік осіб, які мають право на укладення аліментного договору, встановлюється лише для тих договорів, які укладаються щодо реалізації аліментних прав та обов'язків *ex lege*.

Однак саме такі договори вимагають підвищеної уваги з боку науковців та законодавців, оскільки спрямовані на регулювання аліментних зобов'язань між найближчими членами сім'ї та родичами, соціально та моральна сутність яких ні в кого не викликає сумнівів. Саме такі договори вимагають розроблення нормативно-визначених конструкцій у сімейному законодавстві України. Такі аліментні договори будуть мати певну специфіку, зумовлену тим, що вони спрямовані не на виникнення аліментних правовідносин, а на реалізацію прав та виконання обов'язків, закріплених у законодавстві.

Ці аліментні договори укладаються в межах уже існуючих аліментних правовідносин, які, як відомо, є відносними, що й зумовлює суб'єктний склад. Тут на боці одержувача аліментів може виступати лише та особа, якій (згідно із законом) надається право на

одержання аліментів. Так, на стороні платника аліментів є особа, на яку (згідно із законом) покладається обов'язок сплачувати аліментів.

Така схема є логічною та не викликає зауважень. Більше того, за такою схемою, як правило, побудовані й нормативні конструкції. Так, наприклад, у межах правовідносин між подружжям аліментний договір (згідно зі ст. 78 СК) укладається подружжям, один із яких є платником аліментів, а інший – одержувачем.

Однак у науці та на практиці виникають певні труднощі з визначенням суб'єктів договору про виплату аліментів на дитину. Як відомо й уже було зазначено вище, в правовідносинах між батьками та дитиною беруть участь три такі суб'єкти: дитина, матір і батько, що ускладнює ці правовідносини. Виникає декілька відносних правовідносин, зокрема між дитиною та батьками (кожним із батьків), а також між батьками щодо спільного здійснення батьківських прав та обов'язків. Це породило дискусійне питання щодо предмета договірної регулювання цих відносин.

Деякі вчені вважають, що договір про виплату аліментів на дитину укладається з метою врегулювання відносин між батьками дитини щодо надання утримання. Так, І. Жилинкова вважала, що договори про утримання дітей є особливою групою договорів подружжя, в яких визначаються питання, пов'язані із задоволенням майнових інтересів своїх дітей [3, с. 28]. Саме такий підхід закладений законодавцем в основу нормативного регулювання аліментного договору. Відповідно до ст. 189 СК, батьки мають право укласти договір про виплату аліментів на дитину, таким чином, саме батьки названі законодавцем сторонами цього договору.

Проте в науці висловлюється й інша думка, згідно з якою аліментний договір укладається між дитиною та батьком – платником аліментів. Так, наприклад, Е. Усачева пише, що не викликає сумнівів те, що стороною майнового права на аліментування є неповнолітня дитина. Вона є уповноваженою особою, якій належить суб'єктивне право та, відповідно, має бути вказана в договорі як одержувач аліментів [15, с. 81]. Цю думку поділяє й М. Антокольська, яка підкреслює, що суб'єктом права на отримання аліментів (тобто стороною аліментного договору) завжди є сама дитина [1, с. 246].

Такі розходження у поглядах учених щодо суб'єктів аліментного договору, як було вже зазначено, обґрунтовуються складністю цих правовідносин. Договірному регулюванню піддані й відносини, які виникають між батьками щодо спільного виконання обов'язку надавати утримання неповнолітній дитині, а також відносини, що виникають між дитиною та батьком (батьками) щодо сплати аліментів. Однак договори, які регулюють ці відносини, будуть різними, оскільки їх будуть відрізняти і суб'єкти, і зміст, і спрямованість.

До договорів, спрямованих на регулювання відносин між батьками щодо спільного виконання обов'язку утримувати дитину, належить,

наприклад, шлюбний договір. Так, відповідно до ч. 3 ст. 93 СК, шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Однак цей договір не належить до аліментних договорів, оскільки має іншу природу і в деякому сенсі схожий з іншими ще не поіменованими цивільно-правовими договорами, спрямованими на визначення порядку здійснення майнових прав, що належать спільно декільком особам (наприклад, договір між співвласниками права спільної часткової власності і т. д.).

Аліментний договір завжди спрямований на здійснення права одержувача аліментів на утримання та виконання обов'язку платника аліментів надавати таке утримання. Як уже було сказано, аліментний договір, спрямований на надання утримання дитині, існує лише в межах аліментного зобов'язання, яке (згідно із законом) виникло з моменту народження дитини. Закон же й імперативно визначає суб'єктний склад цього зобов'язання: дитина як одержувач аліментів (утримання) та батьки (один із батьків) як платники. Саме ці суб'єкти мають і право на укладення аліментного договору.

Уважаємо, що в загальних положеннях про аліментний договір необхідно встановити правило про те, що на стороні одержувача аліментів у договорах, які спрямовані на добровільне виконання передбаченого законом обов'язку надавати утримання, може виступати лише фізична особа, у якої відповідно до закону виникає право на одержання аліментів. На стороні платника аліментів – фізична особа, яка зобов'язана надавати утримання (сплачувати аліменти).

Аліментні договори, як й інші цивільно-правові правочини, мають відповідати загальним вимогам, дотримання яких є необхідним для їх чинності, зокрема вимогам про необхідний обсяг цивільної дієздатності. Варто зазначити, що вимоги щодо обсягу дієздатності, необхідної для укладення аліментного договору, будуть відрізнятися залежно від суб'єкта та виду аліментного договору.

Аліментний договір спрямований на надання утримання особам, які не можуть самостійно себе утримувати через вік або стану здоров'я. Саме тому природною є участь на стороні одержувача аліментів осіб, які не мають повної цивільної дієздатності – дитини або особи, яка визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною. А тому жодних перешкод для участі таких осіб на стороні одержувача аліментів немає і бути не може.

Аліментний договір є одностороннім, безоплатним та спрямованим лише на користь одержувача аліментів. Саме тому за своєю природою він є невідгідним (збитковим) для платника, тому питання щодо необхідного рівня цивільної дієздатності у платника є відкритим. У СК України жодних вимог до платника не встановлено.

Уважаємо, що вимоги щодо обсягу дієздатності платника аліментів в аліментному договорі мають відрізнятися залежно від виду цього договору. Якщо аліментний договір спрямований на визначення

порядку виконання обов'язку надавати утримання, встановленого в законі, то на боці платника може виступати фізична особа, на яку законом покладається цей обов'язок (незалежно від обсягу її дієздатності).

Закон, як відомо, не ставить у залежність від рівня дієздатності виникнення обов'язку надавати утримання. Так, батьки зобов'язані надавати утримання дитині з моменту її народження (незалежно від дієздатності батька, матері). Фізична особа, яка записується як батько або мати дитини, зобов'язана надавати утримання, навіть тоді, коли вона є неповнолітньою і їй не надана повна цивільна дієздатність. Визнання особи недієздатною також не звільняє її від виконання сімейного майнового обов'язку, який, як відомо, на відміну від сімейного обов'язку особистого немайнового характеру, не припиняється у зв'язку з неможливістю виконання, а виконується опікуном за рахунок боржника.

Але в договорах, спрямованих на виникнення аліментного зобов'язання, непередбаченого законом, платник аліментів мусить мати повну цивільну дієздатність. Адже для того, щоб добровільно взяти на себе не передбачений законом обов'язок сплатити аліменти, особа має розуміти значення своїх дій та керувати ними.

У сімейному законодавстві не передбачено особливих правил укладення правочинів особами, які не мають повної дієздатності. Тому слід керуватися правилами про субсидіарне застосування до сімейних відносин положень ЦК. Відповідно до ст. 31 ЦК України, від імені та в інтересах фізичних осіб, які не досягли 14 років, правочини здійснюються батьками або іншими законними представниками. Не дивлячись на те, що правова система України не знає інституту повної опіки одного з батьків над дитиною і навіть під час розірвання шлюбу та роздільного проживання батьків, мати та батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, фактично право діяти від імені та в інтересах дитини здійснюється тим із батьків, із яким дитина залишається проживати. Тому від імені та в інтересах малолітньої дитини аліментний договір укладається тим із батьків, із яким дитина постійно проживає. Необхідно особливо підкреслити, що батько, який укладає аліментний договір від імені дитини, виступає лише в ролі законного представника одержувача аліментів, яким є дитина.

Слід зазначити, що в літературі висловлюється й інша думка. Так, Савельєв указує, що допустимим і правомірним є укладання аліментного договору від імені самого законного представника дитини, але з вказівкою про його статус законного представника та цільового призначення аліментів на утримання дитини. До такого висновку автор доходить, проаналізувавши ст. 60 і 99 СК РФ, відповідно до яких договір про сплату аліментів укладається на користь одержувача аліментів, а суми, що отримуються дитиною як аліменти, знаходяться у розпорядженні батьків (осіб, які їх замінюють) і витрачаються ними на утримання, виховання та освіту дитини. Із такою

аргументацією складно погодитися, оскільки посилення на законодавство не є беззаперечним аргументом; а, по-друге, вимога до сторони договору повинна визначатися не зручністю практичного застосування, а мати наукове обґрунтування. Як було зазначено вище, дитина виступає на боці одержувача аліментів, оскільки в цьому договорі здійснюється її право, яке засноване на законі.

Відповідно до ст. 32 ЦК України, фізичні особи, віком від 14 до 18 років, мають неповну цивільну дієздатність і укладають правочини, які виходять за обсяг дієздатності (зокрема аліментні договори) за згодою батьків (піклувальників) чи усиновлювачів. Таким чином, неповнолітня дитина має особисто брати участь в укладанні аліментного договору. Батьки або особи, які їх замінюють, дають згоду на укладення такого правочину. У ЦК та СК не визначається те, в якій формі повинна бути виражена така згода. У зв'язку з тим, що аліментний договір укладається у письмовій формі і потребує нотаріального посвідчення, то відповідно до п. 5 глави 3 Порядку здійснення нотаріальних дій нотаріусами України під час укладення правочину з неповнолітньою особою нотаріус вимагає заяву батьків про згоду на здійснення правочину з неповнолітніми. Текст заяви може розміщатися в тексті самого правочину перед підписом неповнолітнього, якщо батьки присутні під час укладення правочину. У разі викладення заяви окремо від тексту договору підпис батьків має бути засвідчений нотаріально.

Від імені та в інтересах осіб, які визнані судом недієздатними, правочини здійснюються опікуном. При цьому опікун (відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 71 ЦК) не має права без дозволу органу опіки та піклування укласти договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, до яких, як відомо, належать й аліментні договори.

Особи, які судом визнані обмежено дієздатними, укладають правочини за згодою піклувальника.

Висновок. Вищевикладене дозволяє дійти висновку, що сторонами аліментного договору є платник та одержувач аліментів. На стороні платника та одержувача аліментів можуть виступати лише фізичні особи, які перебувають у сімейних та (або) родинних зв'язках (незалежно від того, чи заснований обов'язок надавати утримання (право отримувати аліменти) на законі). Якщо аліментний договір спрямований на визначення порядку виконання заснованого на законі обов'язку надавати утримання, сторонами такого правочину є такі: особа, яка відповідно до закону має право на утримання (одержувач аліментів) та особа, на яку відповідно до закону покладений обов'язок сплачувати аліменти (платник аліментів).

Якщо обов'язок надавати утримання не засновується на законі, то платником аліментів в аліментному договорі може бути тільки фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Якщо від імені і в інтересах сторони аліментний договір укладається опікуном, то обов'язковим є дозвіл органу опіки та піклування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антокольская М. Семейное право. Москва: Юристъ, 1996. С. 246.
2. Гражданское право. Учебник. Часть III/ Под ред. А. Сергеева, Ю. Толстого. Москва: ПРОСПЕКТ, 1999. С. 454.
3. Жилинкова И. Брачный договор. Харьков, 2005. С. 28.
4. Звенигородская Н. Свобода выбора партнёра в семейно-правовом договоре. Семейное и жилищное право, 2012, N 2. URL: <http://www.center-bereg.ru/d328.html>.
5. Звенигородская Н. Проблема свободы алиментного соглашения: выбор партнера. Нотариус. 2011. № 5. URL: <http://www.center-bereg.ru/d461.html> (дата звернення 14.05.2018).
6. Красицька Л. Проблеми здійснення та захисту особистих немайнових прав батьків і дітей: монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2014. С. 350.
7. Михалюнюк О. Поняття та особливості сімейно-правового договору. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 4 (98). 2013. С. 30. URL: http://papers.univ.kiev.ua/1/jurydychni_nauky/articles/mykhalniuk-tne-notion-and-specifics-of-the-family-law-contract_25599.pdf.
8. Пономаренко О. Аліментний договір як підстава виникнення аліментних зобов'язань//Збірник наукових праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Право». Вип. 27. Харків 2017. С. 48–68.
9. Рабец А. Семейное право: Курс лекций – Белгород: БКИ «Везелица», 1998. С. 163.
10. Розгон О. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018.
11. Лушников А., Лушникова М., Тарусина Н. Договоры в сфере семьи, труда и социального обеспечения: учебное пособие. Москва: Проспект, 2010.
12. Савельев Д. Соглашения в семейном сфере. Москва: Проспект, 2017. С. 89.
13. Семейное право: учебник для СПО/ под ред. Е. Чефрановой. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2015. С. 50.
14. Усачева Е. Проблемы определения предмета и субъектного состава соглашения об уплате алиментов // Актуальные проблемы российского права. 2014. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemu-opredeleniya-predm-i-subektnogo-sostava-soglasheniya-ob-uplate-alimentov> (дата обращения: 05.10.2018).
15. Усачева Е. Соглашение об уплате алиментов в российском семейном праве: дисс. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Москва, 2016. С. 81.
16. Чашкова С. Система договорных обязательств в российском семейном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2004.